

W. A. Dieleman en J. Schuurmans

Inleiding

Dat tussen landschap en recreatie een zekere relatie bestaat behoeft nauwelijks betoog. Slechts zou gediscussieerd kunnen worden omtrent sterkte en aard van deze relatie.

Bij het ontwikkelen van voorzieningen voor de openlucht-recreatie, hetzij op zichzelf staande elementen, hetzij recreatiestructuren, is het dan ook noodzakelijk mede de landschappelijke aspecten van het betrokken gebied in de beschouwingen te betrekken. In het volgende zullen in het bijzonder de visuele aspecten van de IJsselvallei nader worden onderzocht.

1 Historische groei

Zoals vrijwel alle Nederlandse cultuurlandschappen heeft de IJsselvallei in de loop der tijden grote veranderingen ondergaan. Voor deze ontwikkeling zijn onder meer de bodemgesteldheid, het klimaat en de aard en wijze van het bodemgebruik bepalend.

Slechts de hogere delen van de IJsselvallei aan de Veluwezijde en de stroomruggen van de IJssel zijn van ouds bewoond geweest. (\pm 794 komt de naam Brunnem al voor daar waar nu Brummen ligt). Hier hebben zich de bekende nederzettingvormen ontwikkeld met hun enken, hooilanden en broekbossen.

Opvallend is dat in een strook langs de IJssel van Dieren tot Wilp vele landgoederen gesticht zijn, terwijl aan de randen van het Veluwe-massief voorheen gemeenschapsbezit in de vorm van marken moet hebben bestaan (thans is dit kleingrondbezit). Dit verschil in grondbezit is de afgelopen 100 jaar van invloed geweest op de verschijningsvorm van het landschap ter plaatse. Sinds \pm 1850 zijn vanuit het westen (Veluwe-massief) opvallend meer "woeste gronden" ontgonnen en nieuwe bedrijven gesticht dan vanuit de bewoning langs de IJssel.

Behalve op de topografische kaarten van respectievelijk 1864 en 1964, is dit ook goed te constateren aan de bouwstijl en ouderdom van vele boerderijen in de onderscheiden gebieden. Bovendien valt hierbij het voormalige verschil in welstand tussen zand- en weideboeren op.

Ais oorzaken van de schaalvergroting in het ge-

bied kunnen een drietal aspecten worden genoemd:

a Rond de eeuwwisseling kwam het gebruik van kunstmest meer algemeen in gebruik, waardoor ook het ontginnen van oorspronkelijk minder productieve gronden zin kreeg.

b De markenwet van 1886 deed de laatste restanten onverdeeld grondbezit in particuliere handen overgaan. Een intensieve ontginning was hiervan het gevolg.

c Na het wegvallen van de economische betekenis van hakhout als brand- en boerengeriefhout, werd de totale hoeveelheid houtgewas in de vorm van bossen en kavelgrensbeplantingen snel minder. De huidige ontwikkeling op het gebied van ontwatering, wegen-aanleg en perceelsverkaveling geeft eveneens een beduidende schaalvergroting te zien. Hierbij kan o.a. worden verwezen naar de voltooide ruilverkaveling Cortenoever, terwijl voor het zuidelijke deel van de IJsselvallei een ruilverkaveling is aangevraagd. Anderzijds zijn de landgoederen van enige conserverende invloed geweest, zodat daar een dichtere groenstructuur aanwezig is dan in de overige gebieden.

2 De typering van het landschap

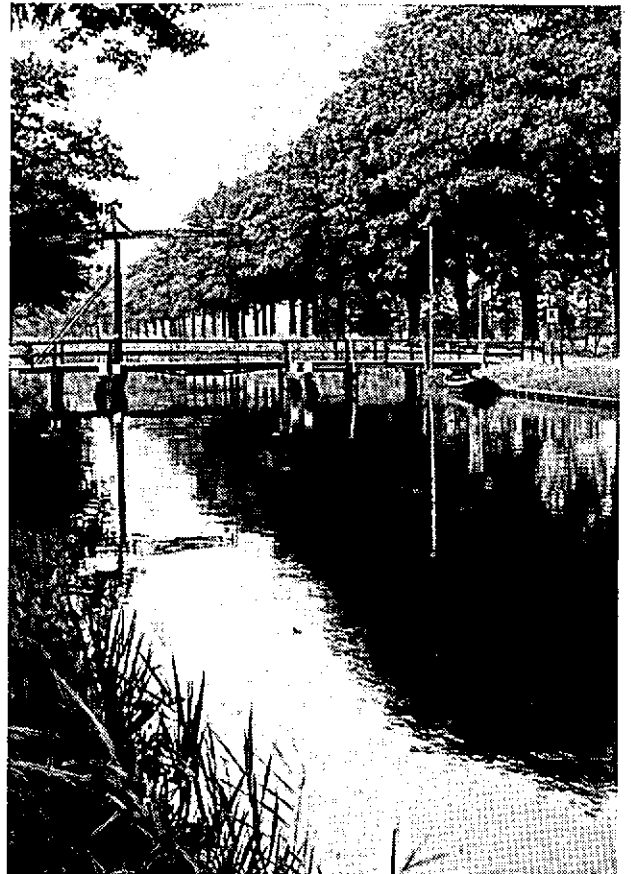
Daar de structuur van het landschap een van de grondslagen vormt voor het recreatieontwikkelingsplan, dient het landschap naar voor de recreatie maatgevende kenmerken te worden geklassificeerd. Aan de hand van de historische groei zouden landschapstypen als esdorpen-, hoeven- en ontginningslandschappen te onderscheiden zijn. Wanneer deze typering wordt gebruikt, wordt echter onvoldoende informatie verstrekt met betrekking tot de visuele aspecten van een landschap. Immers juist in de laatste halve eeuw hebben ingrijpende wijzigingen plaatsgevonden in het beeld van het agrarische landschap, zodat een historische benaming ervoor niet altijd meer overeenstemt met het beeld van vandaag.

Ten behoeve van het plan is dan ook een nieuwe methode gevolgd, die aansluit bij de in de Tweede Nota over de Ruimtelijke Ordening in Nederland gevolgde werkwijze.

In eerste instantie zijn een drietal kenmerken vastgelegd, die in belangrijke mate bepalend zijn voor

Gesloten coulissenlandschap aan de Voordersteeg ten zuiden van Twello *.

Het Apeldoorns kanaal vormt met de begeleidende beplanting een landschapselement van betekenis.

* Foto's: P. H. Blaauw.

Het gemengd agrarisch boslandschap aan de Veluwerand heeft grote recreatieve waarde.

het visuele aspect van het huidige landschap:

- grootte van de ruimten (begrensd door coulissen)
- aard van het grondgebruik.
- aard van coulissen.

Vooraf de omvang van de open ruimten bepalen het visuele karakter van het landschap. Daarnaast kunnen de aard van de coulissen, door welke de open ruimten worden begrensd en de aard van het agrarische grondgebruik in de open ruimten van betekenis zijn.

Op basis van de omvang der ruimten en de aard der coulissen kan een viertal landschappen worden onderscheiden, te weten:

landschap	open ruimten
boslandschap	kleiner dan 500 m
gesloten coulissen landschap	kleiner dan 500 m
open coulissen landschap	500-1500 m
open landschap	1500 m en meer

Ligt bij een boslandschap de nadruk op bos, bij de coulissenlandschappen overweegt het agrarisch gebruik en zijn de groen-elementen niet massaal, doch bestaan uit kleinere bossen, houtwallen en bomenrijen.

Een gesloten coulissenlandschap heeft weliswaar even grote ruimten als het boslandschap, doch is transparanter van karakter. Het agrarisch grondgebruik bestaat voornamelijk uit gemengd bouw- en grasland, waarbij opvalt dat het grasland in het lagere midden van de vallei overheerst. Langs de IJssel (Cortenoever, Twello) komen plaatselijk boomgaarden voor, terwijl nabij Zutphen en Deventer de tuinbouw met bescheiden kasgebieden vertegenwoordigd is. De elementen, die de omvang van de ruimten bepalen, bestaan hier overwegend uit houtopstanden.

Daarnaast heeft het hoogteverschil tussen vallei- en Veluwe-massief plaatselijk een ruimte-bepalend karakter, terwijl hetzelfde gezegd kan worden van sommige IJsseldijkgedeelten (bijv. bij Voorst). Vooral vanaf de IJssel gezien hebben de rivierdijken een duidelijk ruimte-begrenzende functie. Belangrijk is nog het verschil tussen loof- en naaldhout. De randen van het Veluwe-massief bestaan overwegend uit naaldhout, terwijl, naarmate de grondslag beter wordt, in oostelijke richting het loofhout gaat overheersen.

Naast bovengenoemde drie kenmerken moet ook het zgn. riviereffect genoemd worden. Door de wisselende waterstanden van de rivier de IJssel is een zone te onderkennen die periodiek onder water komt te staan. Het ontbreken van bebouwing en zware begroeiing moet wel het voornaamste karakteristiek beschouwd worden.

3 De waarde van het landschap voor recreatie

Uiteraard zijn er meerdere typeringsmethoden denkbaar, waarbij andere kenmerken worden gehanteerd. Zo gebruikt dr. H. Kiemstedt reliëfenergie, waarde naar agrarisch gebruik, en een waarden-bepaling van voor de recreatie interessante randen. Dit resulteert in een cijfermatige waardering van het landschap, welke vooral bruikbaar is bij gedetailleerde ontwerpen in bos- en natuurgebieden.

Gekozen is echter voor de reeds beschreven methode, omdat met name het visuele aspect van het overwegend agrarisch landschap ter plaatse van bijzondere betekenis is voor de recreatie.

Met deze methode kan een indicatie worden verkregen omtrent de geschiktheid van het landschap voor bepaalde recreatievormen. Naast het ruimtelijk landschapstype zijn daarbij plaatselijk landschappelijke facetten van invloed, zoals topografie, bebouwing, aard van de houtopstanden enz. De volgende vormen van recreatie zijn in beschouwing genomen: a) extensieve dagrecreatie, geringe snelheid van de beschouwer (wandelen, fietsen, paardrijden).

b extensieve dagrecreatie, grotere snelheid van de beschouwer (toerrijden met auto of motor).

c intensieve dagrecreatie (bezoek aan concentratiepunt).

d intensieve verblijfsrecreatie (grotere kampeeren huisjesterreinen).

e extensieve verblijfsrecreatie (incidentele kleine voorzieningen).

De combinatie van landschapstypen en recreatievormen geeft de volgende waarderings:

recreatieve vorm	boslandschap vnl. de randen	gesloten coulissenlandschap	open coulissenlandschap	open landschap
a	geschikt tot zeer geschikt	geschikt	minder geschikt	minder geschikt
b	geschikt	geschikt	geschikt	minder geschikt
c	het omringende landschap is doorgaans van weinig betekenis.			
d	geschikt	geschikt	minder geschikt	minder geschikt
e	geschikt	geschikt	geschikt	minder geschikt

Voor wat betreft d en e kan gesteld worden dat naarmate meer dagrecreatieve elementen op een camping aanwezig zijn, de betekenis van het landschap voor de verblijfsrecreant kan afnemen.

4 Een nieuwe landschapsstructuur

Nu agrarisch gebruik niet de enige vorm van bodemgebruik in het niet stedelijk gebied meer is, dringt de vraag over de bestemming zich te meer op, terwijl tevens de zorg voor het landschappelijk welzijn in een ander licht komt te staan. Een agrarisch boslandschap bijv. heeft de potentie zowel recreatieve als agrarische belangen te kunnen dienen. De zorg voor het landschap is een overwegend recreatief belang. Hiervoor zullen nieuwe elementen dienen te worden gemaakt als bijv. het vestigen van buitengoederen, kleine kampeerbedrijven, golfterreinen, maneges etc. Dit kan slechts gelden voor een beperkt deel van de oppervlakte.

Waar de herstructurering van het landschap vraagt om zgn. landschappelijke verbindingszones, wordt gedacht aan gordels welke ontwikkeld worden, enerzijds om het agrarisch gebied in eenheden van een bepaalde schaal te verdelen, anderzijds om aantrekkelijke groene verbindingen tot stand te brengen. Deze linaire groenelementen kunnen bestaan uit kleine dagcampings, speelweiden, picknickplaatsen, horecabedrijven met goede groenvoorzieningen, terwijl ook gast- en verblijfsinrichtingen tot de mogelijkheden van vooral grotere gordels behoren. In de gemeentelijke bestemmingsplannen voor het buitengebied zal de weg tot vestiging van deze elementen vrij gemaakt moeten worden. Als eis tot vestiging zou een minimale perceelsgrootte dienen te worden gehan-

teerd, terwijl een bepaalde verhouding steen : groen bindend zou moeten zijn.

Op voorgaande wijze kan op basis van de multipurpose gedachte een landschap gebouwd worden, dat aan de eisen van de nabije toekomst gaat voldoen, doch dat bovendien de flexibiliteit in zich heeft bij de veranderende omstandigheden aan te sluiten.

Landgoed 't Schol, gelegen tussen Twello en Deventer. De IJssel wordt a.h.w. begeleid door dergelijke landgoederen.

Het open landschap van de Eerbeekse Hoollanden.